

ХВИЛІ ПОШИРЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ В СВІТІ, ЇХ ВПЛИВ НА УКРАЇНУ

Постановка проблеми. На початку XVIII ст. почав поширюватися процес, який згодом дослідники назвуть демократизацією, в результаті якого відбувається зміна політичного і соціального устрою, яка направлена на встановлення демократичного режиму. Тобто здійснюється перехід від тоталітарного чи авторитарного режиму до демократичного. Але це явище відбувається нерівномірно, хвилеподібно і з різною тривалістю залежно від держави. Україну також не оминули хвилі поширення демократії, а саме вона повністю відчувла їхній вплив під час розпаду радянського союзу, коли вона переживала перехід від тоталітарної системи, при якій панувала однопартійна диктатура та життя людини знаходились під державним контролем, до демократичного сьогодення. Актуальною цю тему робить той факт, що Україна ще не завершила явище політичної демократизації і аналіз попередніх подій, які відбулися в нашій державі можливо використати в подальшій перспективі, аби уникнути різноманітних чинників, що можуть зупинити наявні процеси демократизації.

Мета. Проаналізувати сутність процесу демократизації та його вплив на Україну.

Для досягнення мети ми ставимо наступні **завдання:**

Дослідити історичне становлення демократичного режиму, як домінуючого у світі

Показати основні труднощі та особливості переходу до демократії в Україні

Вказати основні засади демократичного та авторитарного режиму в Україні

Виклад матеріалу. Одним з найважливіших наслідків трансформаційних процесів кінця XX – початку XXI століття стало утвердження демократії як основної моделі світового суспільно-політичного устрою. Більшість країн вже встигли стати демократіями чи обрали шлях до неї, який здійснюється з урахуванням національних особливостей і традицій. Даний процес відбувається нерівномірно – з припливами і відпливами. Така нерівномірна хвильова пульсація демократизації у світовій практиці дала поштовх розв'язку концепції «хвиль демократизації», яка була викладена в роботі американського політолога С. Хантінгтона «Третя хвиля: Демократизація наприкінці XX сторіччя» (1991 р.). В цій праці підкреслюється хвилеподібний і глобальний характер демократичних змін, а хвилю демократизації визначено як сукупність переходів від недемократичних до демократичних режимів, що відбуваються протягом певного проміжку часу, за умови, що число таких переходів значно перевищує число здійснених за той же час переходів у протилежному напрямку. На основі аналізу історичного минулого людства він виділяє три хвилі демократизації і дві хвилі відкату.

Перша хвиля демократизації (1820–1926) означала поширення парламентаризму, багатопартійних систем і загального виборчого права, насамперед у країнах Західної Європи та Північної Америки. Зворотна хвиля (1926–1942) принесла тоталітаризм у різних його формах: фашизм, сталінізм, нацизм і повернення низки країн до авторитарного правління. У період першої хвилі налічувалось 29 демократій, у період зворотної хвилі 12 країн відійшли від демократії.

Друга хвиля демократизації (1942–1962) характеризувалася перемогою над фашизмом, антиколоніальним рухом і розвалом колоніальної системи, модернізацією країн, що звільнились від колоніальної залежності, включно з процесом цілковитої демократизації у деяких з них. У той час існувало 36 демократій. Зворотна хвиля (1960–1976) означала встановлення авторитарних диктатур у низці країн. Від демократій відійшли 6 країн.

Третя хвиля демократизації (розпочалася у 1975 р. і триває дотепер) ознаменувалася падінням авторитарних режимів у Греції, Португалії, Іспанії (відповідно 1974, 1975, 1977 рр.). Потім вона охопила Латинську Америку та низку країн Азії. Тут на шлях демократії стали Домініканська Республіка, Гондурас, Перу, Туреччина, Філіппіни, Південна Корея. Нарешті черга дійшла до країн радянського блоку. Комуністичні режими зазнали краху спочатку в Південній та Центрально-Східній Європі, а потім в республіках Радянського Союзу. І хоч деякі дослідники висловлюють думку про настання спаду третьої хвилі демократизації, у більшості країн, котрі покінчили з недемократичним розвитком після 1974 р., демократія все ж таки досягла значних успіхів. У цей період існувало приблизно 40 демократій, а 4–5 країн відійшли від неї.

На думку С. Хантінгтона причинами утвердження демократичних інститутів є такі фактори:

- 1) Криза легітимності авторитарних і тоталітарних систем;
- 2) Безпрецедентний ріст світової економіки в 60-і роки, а також ріст утворення і збільшення міського середнього класу;
- 3) Серйозні зміни в доктрині католицької церкви в 60-і роки;
- 4) Зміна політичного курсу ведучих світових політичних сил (США, СРСР, Європейське співтовариство);
- 5) Демонстраційний ефект, посилений новими засобами міжнародної комунікації, а також первісним досвідом переходу до демократії в рамках третьої хвилі, що відіграв стимулюючу роль і служив моделлю для наступних зусиль по зміні режиму в інших країнах.

В сучасній Україні процес демократизації розпочався з поваленням комуністичного режиму в Радянському Союзі. Саме те, що Україна колишня учасниця СРСР спричиняє низку об'єктивних і суб'єктивних причин, які суттєво ускладнили трансформаційний перехід.

Внаслідок знищення приватної власності та приватної ініціативи в минулому, сьогодні економічні успіхи здебільшого залежать від уряду і досягаються ним найважче не лише через суб'єктивні, а й через об'єктивні причини. Тоді як саме ці успіхи слугують одним із найсуттєвіших чинників легітимізації нових правлячих еліт. Отже, економічний чинник надзвичайно ускладнює процес демократичної стабілізації.

З огляду на стратегічну роль України в збереженні СРСР, імперський центр доклав максимум зусиль, аби загальмувати її рух до демократії та незалежності. Тому Україна спізнилася з реформами на старті й опинилася в невигідному становищі, з погляду конкуренції, поряд з іншими посткомуністичними державами. Надалі колишня метрополія виявляла пильність до всіх помилок і невдач українського керівництва та намагалася використати їх (спираючись на про-російські сили в Україні) для того, щоб зробити Україну більш поступливою щодо претензії Росії відігравати роль «консолідувочої сили» на так званому євразійському просторі, ослабити легітимність теперішньої влади в Україні, і врешті-решт об'єднати українське суспільство з Росією у межах нового «слов'янського» чи якогось іншого союзу. Це означає, що чимало енергії молода держава мала витратити на самозбереження, а її політичні діячі змушені бути обережними, аби не спровокувати антидержавницькі сили.

Політичне, економічне і соціокультурне життя українського суспільства містить значні відбитки тоталітаризму і колишнього напівколоніального статусу України, тривалої підлеглості її територій різним державам упродовж століть. Частині українців притаманне почуття меншовартості, тоді як почуття національної гідності, впевненості у своїх силах

розвинені значно менше. Усе це спостерігається вплив тоталітарної політичної культури і панування принципів егалітаризму й етатизму у політичній свідомості більшості населення. З огляду на це, розмежування політичних сил у державі залишається багатомірним: країну поділено не лише за соціально-економічними, ідеологічними, а й за етнічними, регіонально-культурними, мовними ознаками; суттєвими є відмінності у зовнішньополітичних орієнтаціях різних політичних сил і регіонів. Наслідком є слабка і нестабільна партійна система, що не сприяє підвищенню авторитетності демократичного врядування.

Україна обрала демократичний тип політичної системи, що підтверджується наявністю активного процесу формування нової політичної системи. Складниками цього процесу є: утвердження принципів демократії, парламентаризму і політичного плюралізму; забезпечення прав і свобод громадян; поділ державної влади на законодавчу, виконавчу і судову; запровадження інституту президентської влади; визнання засобів масової інформації важливим елементом політичної системи; формування системи самоврядування народу тощо.

Тобто можна навести основні ознаки демократичного режиму в Україні:

Формальний поділ влади

Наявність демократичних політичних інститутів

Наявність виборчого права і виборність гілок влади

Функціонування реальної політичної опозиції.

Проте, в Україні на даному моменті формування, не вдалося позбутися авторитарних ознак, які супроводжували її в процесі формування держави. Тоталітарне минуле та низька політична свідомість українців в останньому десятилітті минулого століття, призвели до формування авторитарних ознак в Україні. Його риси наявні в усі проміжки існування нашої держави, проте найбільший його прояв, був за часів Президента Леоніда Кучми. Адже, зосередження та централізація влади була головною ознакою політичної системи того часу. Також, для нього було властивим усунення інакомисльців. Яскравим прикладом є «Касетний скандал», який ще досі не є розслідуваним.

Проте не лише за президенства Л. Кучми наявні ознаки авторитаризму. Так, за часів правління усіх інших президентів. Чи надання влади близькому оточенню чи «сім'ї» Віктора Януковича, або контроль більшості силових структур Петром Порошенко.

Наявними рисами авторитаризму в Українському суспільстві є:

Авторитарний режим допускає існування інакомислення і опозиції в чітко визначених межах. Правляча еліта готова терпіти інакомислення, доки воно не зачіпає основ режиму.

Існує цензура (іноді прихована) над видавничою діяльністю та ЗМІ. Однак при збереженні лояльності до правлячого режиму дозволено критикувати деякі недоліки державної політики та політичних діячів.

Формування органів влади, а також ротация (переміщення) правлячих еліт здійснюється не шляхом конкурентної боротьби кандидатів на виборах, а кооптацією, вольовим введенням їх в керівні структури. Процес передачі влади найчастіше здійснюється не шляхом встановленням законом процедур заміни керівників, а насильно чи келійно через «змову еліт», при цьому зовнішні формальності можуть дотримуватися

Отже, Україна ще знаходиться в перехідному становищі. Це підтверджує Freedom House (міжнародна правозахисна неурядова організація, яка займається підтримкою та дослідженням стану демократії, політичних свобод і дотримання основних прав людини. Публікує щорічні звіти з оцінкою ступеня демократичних свобод, свобода преси та свободи в мережі по кожній країні світу, а також спеціальні доповіді про країни перехідного періоду, які широко використовуються в політичних дослідженнях та публікаціях засобів масової інформації). Так за її даними на 2018 рік, Україна, маючи рейтинг 4.64 за шкалою від 7 (сталій авторитарний режим) до 1 (сталій демократичний режим), дійсно випереджає республіку країн-членів СНД і характеризується, як країна з перехідним типом правління.

Висновки. Становлення демократичного режиму у світі було наслідком технологічного прогресу. Результатом демократизації було становлення народовладдя замість монархічним форм правління. Цей процес хоч і почався у XVIII ст. проте в Україні він проявився лише в кінці XX ст.

Обравши демократичне майбутнє і слідуючи його ідеалам, ми не можемо позбавитись від тоталітарного минулого, яке проявляється в ознаках авторитарного режиму в нашій політичній системі.

Література

1. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
2. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
3. Хантінгтон С. Про хвилі демократизації, їхню сутність та періодизацію [Електронний ресурс] – 2008 - Режим доступу: <http://www.info-libraru.com.ua/books-text-7561.html>
4. Nationals in Transit 2018 [Electronic resource] – 2018 – Access mode: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/ukraine>
5. Особливості та труднощі переходу до демократії в Україні [Електронний ресурс] – 2008 - Режим доступу: https://pidruchniki.com/16011013/politologiya/osoblivosti_trudnoschi_perehodu_demokrativi_ukravini
6. Перехід до демократії. Умови переходу. [Електронний ресурс] – 2008 - Режим доступу: https://pidruchniki.com/13260307/politologiya/perehid_demokrativi_umovi_perehodu
7. Політологія [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, М. Гурик [та ін.]; за ред. Т. В. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. – с. 320.